

## **Uchwała z dnia 17 czerwca 2003 r., III CZP 37/03**

*Sędzia SN Stanisław Dąbrowski (przewodniczący)*

*Sędzia SN Barbara Myszka*

*Sędzia SN Elżbieta Skowrońska-Bocian (sprawozdawca)*

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Towarzystwa Inwestycyjno-Handlowego, sp. z o.o. w B. przeciwko Skarbowi Państwa -Wojewodzie Ś. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 17 czerwca 2003 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Bydgoszczy postanowieniem z dnia 24 marca 2003 r.:

"Czy roszczenie o odsetki za opóźnienie w zapłacie ceny wynikającej z umowy sprzedaży zawartej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy (art. 554 k.c.) ulega przedawnieniu według zasad ogólnych wynikających z art. 118 k.c. – okresie trzyletnim, czy też według zasad przewidzianych dla roszczenia głównego, z którego wynikają – tj. art. 554 k.c., czyli w okresie dwuletnim ?"

podjął uchwałę:

**Roszczenie o odsetki za opóźnienie w zapłacie ceny wynikającej z umowy sprzedaży zawartej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy przedawnia się z upływem lat dwóch (art. 554 k.c.).**

### **Uzasadnienie**

Postanowieniem z dnia 24 marca 2003 r. Sąd Okręgowy w Bydgoszczy przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne sformułowane w sentencji. Poważne wątpliwości prawne Sąd powziął przy rozpoznawaniu sprawy z powództwa Towarzystwa Inwestycyjno-Handlowego, spółki z o.o. w B. przeciwko Skarbowi Państwa – Wojewodzie Ś. o zapłatę.

W sprawie tej powód wystąpił przeciwko Skarbowi Państwa o zapłatę kwoty 6289,90 zł, która stanowi odsetki powstałe w związku z niezapłaceniem w terminie przez zakład opieki zdrowotnej wierzycielowi pierwotnemu ceny sprzedaży towarów wymienionych w fakturach dołączonych do pozwu. W sprzeciwie od nakazu zapłaty pozwany Skarb Państwa – Wojewoda Śląski podniósł zarzut przedawnienia stwierdzając, że odsetki za opóźnienie w zapłacie ceny sprzedaży dokonanej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy przedawniają się w terminie dwuletnim, jaki wynika z art. 554 k.c. Pogląd taki prezentowany jest także w apelacji wniesionej przez pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego w Bydgoszczy z dnia 28 lutego 2002 r. Zdaniem powoda natomiast roszczenie o odsetki uzyskuje byt samodzielny, niezależny od długu głównego i ulega przedawnieniu z upływem terminu trzyletniego przewidzianego w art. 118 k.c. dla świadczeń okresowych.

W uzasadnieniu swojego postanowienia Sąd Okręgowy wskazał na rozbieżności występujące zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, odnośnie terminu przedawnienia roszczenia o odsetki. W rozpoznawanej sprawie w grę może bowiem wchodzić zarówno ogólny termin trzyletni wynikający z art. 118 k.c., jak i szczególny termin dwuletni, przewidziany w art. 554 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prawnego wymaga odniesienia się do pewnych kwestii o charakterze ogólnym. W pierwszej kolejności należy poddać ocenie kwestię charakteru prawnego roszczenia o odsetki z tytułu opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego. W obrębie tej problematyki niezbędne jest odniesienie się do dwóch zagadnień: po pierwsze, czy obowiązek zapłaty odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego jest świadczeniem okresowym, czy jednorazowym; po drugie, czy roszczenie o takie odsetki pozostaje roszczeniem ubocznym w stosunku do roszczenia głównego (o zapłatę), czy też po powstaniu zyskuje samodzielność prawną. Należy przy tym podkreślić, dla uniknięcia nieporozumień, że przedmiotem dalszych rozważań są wyłącznie odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego (art. 481 § 1 k.c.), z wyłączeniem odsetek kredytowych, stanowiących wynagrodzenie za korzystanie z cudzych pieniędzy, których wysokość z reguły zostaje określona w umowie.

Poglądy co do okresowego lub jednorazowego charakteru świadczenia, którego przedmiot stanowią odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia

pieniężnego, są rozbieżne. W literaturze prezentowany jest pogląd, zgodnie którym nie sposób przyjąć okresowego charakteru odsetek, gdyż przy charakteryzowaniu świadczeń okresowych na pierwszy plan wysuwa się cykliczność i regularność dokonywania pewnych czynności. Tymczasem przy odsetkach za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego trudno mówić o regularności spełniania świadczenia, gdyż ostateczna wysokość należności z tytułu odsetek jest znana dopiero w momencie ustania opóźnienia, czyli w chwili wygaśnięcia bądź przedawnienia zobowiązania głównego. Nie wchodzi w grę wielość świadczeń, bowiem dłużnik jest zobowiązany do zapłaty za cały okres opóźnienia, a nie do uiszczania odsetek należnych za każdy dzień opóźnienia. Dodatkowo w literaturze podnosi się, że także treść art. 1024 § 2 k.p.c. świadczy o jednorazowym charakterze świadczenia odsetek, jak również, że z punktu widzenia teorii prawa obligacyjnego zakwalifikowanie odsetek ustawowych do świadczeń okresowych natrafia na istotne przeszkody.

Reasumując, zwolennicy poglądu, zgodnie z którym należność z tytułu odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego (art. 481 § 1 k.c.) ma charakter świadczenia jednorazowego, nie negując istotnej roli czynnika czasu, przyjmują, że roszczenie o odsetki przedawnia się w terminie przewidzianym dla roszczenia głównego.

Pogląd, zgodnie z którym odsetki są świadczeniem o charakterze okresowym, prezentowany jest konsekwentnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. m.in. wyrok z dnia 26 sierpnia 1976 r., III CRN 181/76, OSNCP 1977, nr 4, poz. 78; uchwałę z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 20/91, OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 120 i uchwałę z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 21/91, OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 121; uchwałę z dnia 9 listopada 1994 r., III CZP 141/94, "Monitor Prawniczy" 1995, nr 5, s.83, wyrok z dnia 8 marca 2002 r., III CKN 548/00, OSNC 2003, nr 5, poz. 60). Jednocześnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 stycznia 1990 r., IV CR 294/98 (OSNCP 1991, nr 2-3, poz. 93) oraz w powołanej uchwale z dnia 9 listopada 1994 r. III CZP 141/94 zajął stanowisko, zgodnie z którym roszczenie o odsetki ulega przedawnieniu w terminie przewidzianym dla świadczeń okresowych (art. 118 k.c.), niezależnie od charakteru długu głównego. Roszczenie o odsetki traci bowiem więź z roszczeniem głównym, gdyż jego samodzielną podstawę stanowi art. 481 § 1 k.c.

Odnosząc się do kwestii charakteru prawnego świadczenia, którego przedmiotem są odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego

należy zauważyć, że występują ważne i trudne do zwalczania argumenty przemawiające zarówno za przyjęciem stanowiska, zgodnie z którym świadczenie takie ma charakter świadczenia okresowego, jak i stanowiska, zgodnie z którym mamy w takiej sytuacji do czynienia ze świadczeniem jednorazowym. Kwestia ta nie wymaga jednak przesądzenia przy rozważaniu zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy.

Istotne znaczenie, decydujące dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego, ma ustalenie, jak daleko sięga akcesoryjność roszczenia o odsetki i jak ścisły związek występuje pomiędzy należnością główną (w rozpoznawanej sprawie umówioną ceną) a należnością z tytułu odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego (ceny w umowie sprzedaży dokonanej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy).

W orzecznictwie oraz w doktrynie nie neguje się akcesoryjnej roli odsetek w stosunku do zobowiązania głównego. Pewna niezależność roszczenia o odsetki wyrażająca się m.in. możliwością dokonania przelewu wierzytelności o odsetki, dopuszczalnością udzielenia poręczenia jedynie w stosunku do tej należności, czy wreszcie przysługiwanie wierzycielowi odsetek za każdy kolejny dzień opóźnienia, nie prowadzi do całkowitego zerwania więzi prawnej z należnością główną. Związek roszczenia o zapłatę odsetek za opóźnienie z roszczeniem o zapłatę należności głównej wyraża się w:

Po pierwsze, roszczenie o zapłatę odsetek powstaje w chwili, w której dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego (świadczenia głównego). Możliwość naliczania odsetek ustaje w razie wygaśnięcia (np. w wyniku spełnienia świadczenia) lub przedawnienia roszczenia głównego. Wskazał na to już Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 10 listopada 1995 r., III CZP 156/95 (OSNC 1996, nr 3, poz. 31) przyjmując, że w razie podniesienia przez dłużnika zarzutu przedawnienia dochodzonego od niego roszczenia, odsetki za opóźnienie mogą być naliczone tylko za czas do chwili przedawnienia roszczenia, a także w wyroku z dnia 18 października 1995 r., I CRN 175/95 ("Prokuratura i Prawo" 1996, nr 4, s. 31), w którym stwierdzono, iż z chwilą przedawnienia roszczenia głównego ustaje stan opóźnienia i po tej chwili nie powstają roszczenia wierzyciela z tytułu odsetek ustawowych przewidzianych w art. 481 § 1 k.c. Sam Sąd Najwyższy przyjmuje zatem, że występuje związek pomiędzy roszczeniem głównym a roszczeniem o odsetki, mającym charakter roszczenia ubocznego.

Po drugie, nie sposób mówić o odsetkach za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego „w ogólności”. Jak bowiem trafnie podniesiono w doktrynie, roszczenie o odsetki z tytułu opóźnienia nie wynika z jakichś bliżej nieokreślonych stosunków prawnych. Powstaje w ramach konkretnego stosunku obligacyjnego, z którego wynika obowiązek spełnienia świadczenia pieniężnego, z którego to obowiązku dłużnik nie wywiązuje się należycie popadając w opóźnienie. Związek ten dostrzega także Sąd Najwyższy, o czym świadczą uzasadnienia powołanych uchwał z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 20/91 i z dnia 9 listopada 1994 r., III CZP 141/94, a także z dnia 10 listopada 1995 r., III CZP 156/95 oraz wyroku z dnia 18 października 1995 r., I CRN 175/95.

Pewna samodzielność roszczenia o odsetki z tytułu opóźnienia nie wyłącza ich akcesoryjnego charakteru oraz materialnego związku z roszczeniem głównym; odsetki za opóźnienie pozostają świadczeniem o charakterze ubocznym. Wskazane okoliczności mają decydujące znaczenie dla określenia, w jakim terminie roszczenie o odsetki ulega przedawnieniu.

W powoływanej już uchwale Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 20/91 (OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 120) wskazano, że terminy przedawnienia roszczeń o zapłatę odsetek za opóźnienie w sferze związanej z działalnością gospodarczą są identyczne, gdyż są one pochodną roszczenia głównego. Przesądza to o ich cechach charakterystycznych i w tej płaszczyźnie nie odrywają się od roszczenia głównego. Rozwijając tę myśl można, jak uczyniono to w doktrynie, wskazać że taki punkt wyjścia prowadzi do konkluzji, zgodnie z którą roszczenie o odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, mające charakter świadczenia okresowego, przedawnia się, co do zasady, w terminie określonym w art. 118 k.c., tzn. w terminie trzyletnim. Jeżeli jednak istnieje przepis szczególny przewidujący krótszy termin przedawnienia, obejmuje on nie tylko roszczenie o należność główną, ale także roszczenie o należność uboczną, jaką są odsetki. Można także, nie przesadzając okresowego charakteru świadczeń z tytułu odsetek za opóźnienie, przyjąć, że związek roszczenia głównego z działalnością gospodarczą rozciąga się na roszczenie uboczne (o odsetki). W takiej sytuacji również jako zasada obowiązywać będzie trzyletni termin przedawnienia roszczenia o odsetki, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 118 k.c.).

Przepisem szczególnym w stosunku do art. 118 k.c. pozostaje art. 554 k.c. Zgodnie z jego treścią, roszczenia z tytułu sprzedaży dokonanej w zakresie

działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy, przedawniają się z upływem lat dwóch. Pozostaje zatem jedynie do rozważenia kwestia, czy roszczenie o zapłatę odsetek za opóźnienie w uiszczeniu ceny sprzedaży, mieści się w określeniu „roszczenia z tytułu sprzedaży ...”. Występują bowiem poglądy, zgodnie z którymi roszczenie o zapłatę odsetek z tytułu opóźnienia powstaje *ex lege*, a więc nie jest to roszczenie „z tytułu sprzedaży”.

Odnosząc się do tego stanowiska należy odwołać się do treści art. 56 k.c. (na co także trafnie wskazano w doktrynie). Zgodnie z tym przepisem czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, ale również te, które wynikają z ustawy, zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Oznacza to, że treść stosunku obligacyjnego wykreowanego zawarciem umowy sprzedaży może być bogatsza niż wynikałoby to z treści samej umowy. Niektóre elementy wchodzą do stosunku prawnego niezależnie od woli stron czynności prawnej. Takim elementem jest prawo do odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego. Uprawnienie wynikające z ustawy staje się jednym ze składników stosunku obligacyjnego i pozostaje w ścisłym związku z roszczeniem głównym. Odsetki za opóźnienie wynikają z konkretnego stosunku prawnego – tego samego, z którego wynika obowiązek spełnienia świadczenia głównego.

Powyższe rozważania uzasadniają stanowisko, zgodnie z którym roszczenie o odsetki za opóźnienie w zapłacie ceny wynikającej z umowy sprzedaży zawartej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy przedawnia się z upływem lat dwóch, a zatem w terminie wynikającym z art. 554 k.c. Za stanowiskiem tym przemawia również podnoszony w literaturze, a także przez Sąd Okręgowy, argument wskazujący na nieracjonalność sytuacji, w której roszczenie o świadczenie główne ulega przedawnieniu w terminie krótszym niż roszczenie o świadczenie uboczne. Takie rozwiązanie jest trudne do zaakceptowania także z tego względu, że krótsze terminy przedawnienia, osłabiając ochronę interesów wierzyciela, mają na celu zmusić go do szybkiego realizowania przysługujących uprawnień. Stosowanie krótszych terminów przedawnienia do roszczeń głównych, a dłuższych do roszczeń ubocznych, stałoby – na co zwrócono uwagę w literaturze – w sprzeczności z teleologiczną wykładnią przepisów o przedawnieniu.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy, działając na podstawie art. 390 k.p.c., rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne jak w uchwale.